Educatio 34 (2), pp. 157–178 (2025)
DOI: 10.1556/2063.2025.00008

A népszámlálás útja a regisztrálástól a szociológiáig

NAGY PÉTER TIBOR[1,2]

[1]ELTE Társadalomtudományi Kar, Budapest

[2]Wesley János Lelkészképző Főiskola, Budapest

Beérkezett: 2025. április 25., *elfogadva:* 2025. május 15.

A tanulmány bemutatja, hogy a cenzusok eredetileg a lakosok számbavételét, listába vételét jelentették, majd „a kereszttáblák korában" fokozatosan az összefüggésekre került a hangsúly. A kereszttáblák korában rengeteg olyan háttértábla készült kisebb aggregátumokról, amelyek a társadalomtörténet kiaknázatlan forrásait jelentik. A 20. század végén, a jelen század elején a népszámlálások adatbázisait személysoros szociológiai adatbázissá alakította a minnesotai IPUMS projekt, és a magyar statisztikai hivatal is hozzáférhetővé tette az 1970–2022. évi adatokat.

Kulcsszavak: népszámlálás, társadalomtörténet, történetszociológia, 19. század, 20. század, 21. század

THE JOURNEY OF THE CENSUS: FROM REGISTRY TO SOCIOLOGY

The study demonstrates that censuses originally meant the enumeration and listing of inhabitants, and then, during the "era of cross-tabulations," the emphasis gradually shifted to correlations. In the era of cross-tabulations, numerous background tables were created about smaller aggregates, which represent an untapped resource for social history. At the end of the 20th and the beginning of the current century, the database of censuses was transformed into person-level sociological databases by the Minnesota IPUMS project, and the Hungarian Central Statistical Office also made the data from 1970–2022 accessible.

Keywords: census, social history, historical sociology, 19th century, 20th century, 21st century

Levelező szerző: Nagy Péter Tibor, egyetemi tanár, ELTE Társadalomtudományi Kar, Wesley János Lelkészképző Főiskola. E-mail: nagypetertibor@gmail.com

ISSN 1419-8827 (online) © 2025 A Szerző(k)

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

Előzmények

A népszámlálások történetének feldolgozásai mindig meg szokták említeni, hogy már Mózes is számba vette népét: a Számok Könyve az egyik legalapvetőbb, de egyedi forrás, amelyet az ókori Kelet viszonyairól ismerünk *(Leveen 2002)*.

A Római Birodalomban viszont rendszeresen volt népszámlálás. Egyrészt azért, mert a Római Birodalomban nem természeti gazdálkodás folyt, hanem kiterjedt pénzgazdálkodás. (A természeti gazdálkodás körülményei között a helyben behajtott terményeket alapvetően helyben fogyasztja el a hódító.) Másrészt a rómaiak – ellentétben a legtöbb antik vagy más ókori birodalommal – a katonáskodásban is szisztematikusan számítottak a meghódított területek népességére. Így váltak katonává, majd római polgárrá Itália népei, azután a Földközi-tengert övező területek népei, a történet végén pedig olyan távoli területek lakói is, mint a mai Észak-Anglia, Belgium stb. Ez a két tény úgy függ össze a népszámlálás rendszeressé válásával, hogy a természeti gazdálkodás és a saját népből származó fegyveres erő viszonyai között a mindenkori állam helyi képviselőinek tapasztalata elegendő annak megítéléséhez, hogy mekkora a népesség, és mekkora az állatállomány. Nem merül fel annak szükségessége, hogy a központi állam „tervezzen" – legalábbis hagyja, hogy élelmesebb polgárai terménytszállítással és munkaerő-szállítással foglalkozva biztosítsák, hogy a természeti erőforrásokat sokszorosan meghaladó luxusfogyasztáson kívül még sok százezres nagyságrendű „eltartott" tömegek is legyenek, amelyek – akárcsak a modern jóléti államban – a mindenkori eltartó államhatalom bázisául szolgálnak *(Harrison 2013)*.

A népszámlálások – az augustusi kor után, amikor valóban rendszeressé váltak[1] – tartalmazták a teljes nevet (ez a helyi tisztviselők számára volt informatív), a családi állapotot, a gyermekek számát, a földbirtokok, házak, rabszolgák, haszonállatok és egyéb vagyontárgyak, valamint a kereskedelmi vagy ipari tevékenységből származó bevételek adatait. Regisztráltak a politikai jogok gyakorlásával kapcsolatos több alapvető adatot is: hogy milyen rendhez tartozik az illető (azaz a szenátus vagy a néptribunus választása során kell-e számolni vele), hogy van-e római polgárjoga, és hogy milyen *tribus*hoz tartozik a megkérdezett. Ez a szó eredeti, törzsi hovatartozásra utaló jelentéstartalmával szemben azt jelentette, hogy melyik körzetben és milyen választáson vehet részt. A katonai szolgálatra való alkalmasság, a városi vagy vidéki mivolt, illetve a provinciaspecifikus státusz tartoztak még a kérdőpontok közé.

A népszámlálások iránt elkötelezett mai társadalomtudósok számára irigyelhető módon, ha valaki hamis adatokat adott meg, akár vagyonelkobzás vagy más büntetés is fenyegethette. Ez arra utal, hogy ezeknek a népszámlálásoknak közvetlen közigazgatási, adóztatási, hadkiegészítési – már ha létezett akkoriban ez a kifejezés – jelentősége lehetett az állam számára *(Ürögdi 1963)*.

A birodalom bukása után számos középkori, kora újkori államban történtek kísérletek arra, hogy akár adózási, akár katonai okokból összeírják a lakosságot. Habár ebben a tekintetben a középeurópai abszolutista államok egyáltalán nem voltak lemaradva a Nyugattól, a nemesi kiváltságok felülírták az állami érdeket, pontosabban az uralkodó és a központi bürokrácia érdekét. Így éppen arról nem rendelkezünk szisztematikus adatokkal, hogy az uralkodó elit mely csoportjai ismerték fel, hogy célszerű bekapcsolódni az árutermelésbe. Bár a modern történettudomány és történetszociológia számos társadalmi konfliktust már a piacra termelő nemesség, a gazdagodó és piacra termelő parasztok, a városi kereskedők és az állami adóbehajtók közötti konkurenciaharccal magyaráz, e mögé inkább helyi kimutatásokat, alkalmi számításokat, mintsem országos felméréseket lehet tenni *(Houston 1983)*.

[1] Augustus háromszor rendelt el népszámlálást: Kr. e. 27-ben, Kr. e. 8-ban és Kr. u. 14-ben.

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

A kereszttáblák kora

A lakosok közötti egyenlőség – ami persze sem a rabszolgákra, sem a már állammá szervezett területeken élő őslakos indiánokra nem terjedt ki – és a kapitalizmus minden más földrajzi területnél egyértelműbb érvényesülése természetessé teszi, hogy modern értelemben vett népszámlálást „először" – valójában Svédország után másodszor – a fiatal Amerikai Egyesült Államokban tartottak 1790-ben, majd a 19. század elején Franciaországban és Nagy-Britanniában. Ezek azonban lényegében csak a népességszámra – és értelemszerűen a népesség területi eloszlására – vonatkozó adatokat tartalmaznak. Egyedül az USA különböztet meg 16 év alatti és feletti személyeket, továbbá a lakosságot három kategóriára bontja: polgárokra, rabszolgákra és más jogállásúakra. (Utóbbi csoportba tartoztak az említett őslakosok is, már amennyire számbavételük lehetséges volt.) A rabszolgák számbavétele sajátos módon a rabszolgatartó eliteknek is érdekükben állt, mert az alkotmány az egy állam választópolgárait reprezentáló kongresszusi képviselők számát a rabszolgák számának figyelembevételével rendelte megállapítani – noha a rabszolgák természetesen nem szavaztak.

Az Egyesült Államokban napjainkig a népszámlálás alapvető alkotmányos funkciója, hogy az egy államra eső kongresszusi képviselők számát a lakosságszámhoz arányítsa. Vagyis a világ más országaival ellentétben, ahol kényelmes többségre támaszkodó kormányok választhatnak a között, hogy érdekeiknek megfelelően abszurdumokra utasítgatják a statisztikai hivatalokat, vagy politikájukban egyszerűen ignorálják a statisztikai evidenciákat, az USA-ban a népszámlálás az első öt alkotmányos kérdés közé tartozik, és valóban a törvényhozás – nem egyszerűen a pártpolitikai alapon szerveződő kormánytöbbség – szoros felügyelete alatt áll *(Haines & Inter-university Consortium 2010)*.

Az írni-olvasni tudást előbb 1840-ben a svédek, az amerikaiak és az angolok tartották fontosnak népszámlálásban rögzíteni, majd a franciák 1850-től. 1855 és 1865 között már Spanyolország és a frissen született Olaszország is számba vette alfabétáit *(Levitan 2011)*.

A népszámlálás – ahogyan a területi haladásból is látszik – alapvetően modern és demokratikus dolog. Célja nem a közigazgatási igények közvetlen támogatása, erre valók ugyanis az adóösszeírások, sorozási összeírások és lakónyilvántartások, hanem „az ország állapotja" valós megismerhetőségének biztosítása, ahogyan a „nemzet" (az országgyűlés, a király, a nyilvánosság) érdekeinek és értékeinek megfelel. A közigazgatás, sőt a kormány aktuális érdekeitől független forrás ez mindenki számára, aki felelősséget visel vagy érez az ország sorsáért.

A népszámlálási hagyomány egyéb, később minőségükkel és részletezettségükkel kitűnő szereplői, mint a Német Birodalom vagy a Habsburg Birodalom (már az Osztrák–Magyar Monarchia formájában, tehát külön statisztikai hivatalokkal) csak 1870 után léptek színre, az Orosz Birodalom az 1890-es években, a Török Birodalom pedig 1900 után. Utóbbiak perifériáin – például a Finn Nagyhercegségben vagy az Egyiptomi Kedivátusban[2] – lényegesen jobb az „adathelyzet", illetve ezek elég nagy és összefüggő területek ahhoz, hogy a későbbi állami népszámlálásokkal összevethetők legyenek. A russzisták vagy a türkisták (?) a megmondhatói, hogy mennyire megismerhető ez a két birodalom az időben és térben távol élők számára. Ausztria–Magyarországon és Németországban a demokrácia akkora volt, amekkora, ugyanakkor rendkívül jelentős, a 20. század végével sem összevethető helyi sajtó működött. A pesti, bécsi, berlini polgárok – pontosabban a tájékoztatásuk iránt elkötelezett országos napisajtó munkatársai – követték a helyi lapokat, tehát a közigazga-

[2] Egyiptom (Szudánnal egy országot alkotva) 1867 után már nem alkirályság volt. Nemcsak saját örökletes uralkodóval rendelkezett, de saját pénzt is veretett, és saját külpolitikát folytatott. Hasonló, de azért gyengébb autonómiával rendelkezett Finnország Oroszországtól függésben, ahol viszont a politikai elitnek folyton eszébe jutott, milyen jó lenne csökkenteni ezt az autonómiát. Lásd: https://www.britannica.com/topic/Encyclopaedia-Britannica-English-language-reference-work/Eleventh-edition-and-its-supplements.

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

tás és a választókörzetüket háromévente bejáró országgyűlési és megyegyűlési képviselők mellett a népszámlálás is a közvéleményt tájékoztatta *(Thorvaldsen 2009; Bokor 1897)*.

Bár a népszámlálások a 19. század közepén – a napóleoni szeparációt 1815 után is követő francia népszámlálási hagyomány kivételével – számba vették a népesség felekezeti összetételét, a publikált népszámlálások nem tartalmaztak ilyen irányú kombinált adatot. A kortársak természetesen tudták, hogy az egyes felekezeti csoportok alfabetizációja igencsak különböző: eltérőek egyrészt a bibliaolvasással kapcsolatos elvárások, másrészt a felekezeti iskolafenntartásra, tanító alkalmazására irányuló törekvések. A későbbi népszámlálások a Rajnától keletre viszont akkor is megragadhatóvá teszik a felekezeti különbségeket, ha az iskolafenntartásban csökken a felekezetek szerepe.

Az idősoros elemzést még inkább akadályozza, hogy a népszámlálások kötetei nem közöltek korcsoportos bontású alfabetizációs adatot. Pedig ahol a 19. század közepétől van népszámlálás, ott már korra vagy legalábbis korcsoportra vonatkozó adat is van. Ahol papír- és munkatakarékosságból nem egyéni lapokat töltöttek ki, hanem a számlálóbiztosok az adatgyűjtés fázisában elvégezték az egy-egy nagyvárosi épület vagy falusi számlálókörzet lakóira vonatkozó válaszok összesítését – mint például 1869 Magyarországán –, ez elvileg sem lett volna lehetséges. Egyébként a kéziratos anyagok feldolgozása helytörténetileg éppen 1869-re készült el *(Stegmayer 2020; Bagdi–Demeter 2015; Gyimesi 2014; Récsei 2013)*.

Magyarán: nem tudjuk megállapítani, hogy az iskolázottság arányának évtizedről évtizedre megfigyelhető növekedése mennyiben magyarázható az idősebb népesség elhalálozásával és a felnövekvő korosztályok népességi aránynövekedésével, és mennyiben tudható be annak, hogy a faluból városba áramló népesség felnőttkori alfabetizációban válik érdekeltté. Ráadásul – későbbi adatok alapján – feltehetően „fordított folyamatok" is lejátszódnak. Az államigazgatási nyomás hatására sokkal több gyereket irattak be iskolába, sőt a tanügyigazgatásnak való megfelelésben érdekelt tanítók sokkal több mindenkinél értek el alfabetizációs sikereket, mint amennyiük számára az iskolázottság vagy akár az írni-olvasni tudás később társadalmi hasznot jelentett. Ezért – amikortól már rendelkezésre állnak korcsoportos, iskolázottsági, területspecifikus, nemspecifikus adatok – periferikus területeken rendre előfordul, hogy 1900-ban az írni-olvasni tudó lányok aránya magasabb a tizenévesek körében, mint húsz évvel később a nekik megfelelő harminc-valahány éves emberek körében.

Ennek a csökkenésnek az egyik természetes oka, hogy az írni-olvasni megtanulók nagyobb arányban vándorolnak az adott ország fejlettebb részeire, automatikusan megnövelve ezzel az elhagyott területen megszámlálható analfabéták arányát. Ugyanakkor vannak olyan területek, ahol az elvándorlási adatok ezt nem magyarázzák: egyszerűen nincs annyi, az adott megyéből származó bevándorló, ha az összes többi megye adatait összeadjuk. Ebben az esetben arról van szó, hogy a munkaerőpiaccal, külső társadalommal nem érintkező nők *elfelejtették* az írás-olvasás tudományát. Mindezt kvalitatív értelemben olyan hatóság előtti nyilatkozatok is alátámasztják, amelyek szerint a panaszos, a tanú vagy a vádlott saját nyilatkozata, illetve a helyi köztudomás szerint korábban tudott írni-olvasni, ma már azonban nem tud, sőt a jegyzőkönyvek felolvasását kéri. Hasonló tanulságokkal járt, amikor az első világháború kitörésének századik évfordulóján sok európai országban tízezrével publikáltak olyan leveleket, amelyeket fronton lévő férjeiknek küldtek középkorú parasztasszonyok: az íráskép és a stílus azt tükrözi, hogy gyerekkorból felelevenített, „iskolás" íráskultúráról van szó. Más esetekben pedig egy-egy késlekedő választ *szövegesen* indokolnak azzal a levélírók, hogy fiatalabb szomszédasszonyuk segítségével, azaz gyakorlatilag *az ő kezével* „írják meg" a levelet *(Barrett–Stallybrass 2013)*.

A népszámlálások tehát gyakorlatilag csak a 20–21. századra váltak alkalmassá arra, hogy az alfabetizáció korcsoportos adatait tükrözve, idősoros értelemben is használhatóak legyenek. Ugyanekkor került sor arra is, hogy az iskolázottság mértékét további számokkal fejezzék ki.

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

Ez utóbbi azután egyre gazdagabb adatfelvételekhez vezetett: a legmagasabb iskolai végzettség mellett felbukkant az elvégzett osztályok száma, az iskolavégzés módja, illetve az, hogy éppen jár-e valaki iskolába. Sok helyen mód nyílt egynél több iskolai végzettség vagy szakképzettség megnevezésére is. Az iskolába járás helye, sőt az ahhoz szükséges napi utazási idő vagy az ahhoz használt közlekedési eszköz nemcsak színesítik a képet, hanem annak pontosan adatolt érzékeltetésére is alkalmasak, hogy mely társadalmi csoportok mekkora áldozatot vállalnak azért, hogy általuk jobbnak ítélt iskolába vigyék a gyerekeiket.[3]

A 20. század folyamán sokféle kereszttáblázási gyakorlat alakult ki. A statisztikai hivatalokban uralkodó szakmai protokollok és erőforrások nyomán egymással csak igen nehezen összehasonlítható kereszttáblázatok tömege látott napvilágot. Magyar vonatkozásban az úgynevezett „KSH Népszámlálási Főosztály, Andor utcai gyűjtemény"[4] kétféle értelemben is betekintést enged abba, hogy a publikált táblázattömeg sokszorosa készült el. Egyrészt minden országosan létező, többdimenziós kereszttáblázat letisztázott formában elkészült megyei változatban. (Megyéken ez alkalommal azokat a területeket értve, amelyek adatai nem foglalják magukban a megye székhelyeként is funkcionáló törvényhatósági jogú városokat, amely városok táblázatai ugyanebben a rendben elkészültek. Így például minden publikált 1910-es országos kereszttáblázat mögött 88 darab nem publikált területi táblázat van.[5]) Másrészt a kézzel (tollal) írott táblázatokban minden egyes kockában szerepelnek apró számok, amelyek csak úgy kerülhettek oda, hogy a tisztviselők a kereszttáblák járási változatait is elkészítették, a számokat ceruzával beírták a kockákba, majd ott összeadták. Így egy országos táblázat mögé – igaz, csak hosszas „bogarászással" – mintegy háromszáz kereszttábla építhető fel. Vagy a száz–nyolcszáz kereszttáblából olyan SPSS-adatbázis készíthető, amely ötváltozós, és a kockákba írt számok jelentik a súlyokat *(Nagy 2024a)*.

A részben már publikált megyei kötetekből sok ezer soros adattár, a jövőben esetleg elkészíthető járási táblákból tehát több százezer soros adatbázis készíthető a mindössze húszmilliós népesség leírására. Természetesen az esetek súlya 0-tól több ezerig változhat, hiszen a 0–5 éves korúak között az érettségizettek száma minden felekezeti csoportban általában nulla, míg a 20–25 éves férfiak között az írni-olvasni tudók (de négyosztályos középiskolai végzettséggel nem rendelkezők) száma minden megyében olyan nagy szám, amely minden érzékenyebb kutatóban felveti a vágyat, hogy jobb lenne még tovább differenciálni őket. Erre a differenciálásra az 1920-as népszámlálás biztosít lehetőséget *(Nagy 2010a)*. A nyolc középiskolát végzettek kategóriája 1910-ben nem válik el sem az annál többet végzettektől, sem az érettségit nem adó tanítóképzéstől, sem az érettségit adó, de egyetemre nem képesítő (csak 4+3 osztályos) felsőkereskedelmi iskolától. Erre eddig egyetlen kísérletet tettünk: az eljárás lényege az volt, hogy a tanítókat és a nagyobb ipari üzemek tisztviselőinek számát levontuk az érettségizettek számából, mivel rengeteg információ utal arra, hogy ők nem gimnáziumot vagy reáliskolát, hanem tanítóképzőt vagy felsőkereskedelmit végeztek *(Nagy 2009b)*.[6]

A kereszttáblázás eredményeképpen egyrészt vaskos kötetek születtek, amelyeket hagyományos szedési eljárással állítottak elő, másrészt – Magyarországon 1970-től – a számítógépes nyomtatók által előállított táblázattömeget sokszorosították. Ez az adatpublikációs gyakorlat azonban azzal a következménnyel járt, hogy az óriási adattömeg ellenére a népszámlálás változói *nem kombinál-*

[3] https://international.ipums.org/international/census_forms.html; https://www.academia.edu/125217234/Egyes%C3%BClet_a_t%C3%A1rsadalomtudom%C3%A1nyok_metsz%C3%A9spontjain_a_FETE_t%C3%B6rt%C3%A9nete_dokumentumok_%C3%A9s_visszatekint%C3%A9s_Harcsa_Istv%C3%A1n_Nagy_P%C3%A9ter_Tibor_Tardos_R%C3%B3bert_szerk

[4] Ma már a Magyar Nemzeti Levéltár tulajdona.

[5] Egy ilyen bővített adatfelhasználásról számol be jelen kötetben Karády Viktor is.

[6] A tanulmány bővebb változatát lásd: https://www.academia.edu/35235938/dinamikus_perszonaliz%C3%A1lt_kategori%C3%A1k.

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

hatók szabadon. Megint csak magyar példával élve: az előbb említett módon akár járási részletezettségű táblázatokat kaphatunk a felekezetek és az iskolázottság kapcsolatáról, de egyáltalán nincs adatunk például arról, hogy 1945 előtt az egyes foglalkozásokban mekkora az iskolázottság szórása.

Hogy ez milyen nagy veszteség, azt négy forrás alapján érzékeltethetjük. Egyrészt az 1949-es népszámlálás már közölt ilyen táblázatokat *(Harcsa 1974)*, másrészt, ha a *Budapest székesfőváros statisztikai lexikonja* című apró könyvecskében fellapozzuk a „hentes" vagy a „kalapos" címszót, azonnal érzékelhetővé válik, milyen nagy azoknak a foglalkozásoknak az iskolázottsági szórása, amelyeket – több évtized távlatából – viszonylag homogénnek gondolunk *(Nagy 2021b)*. Harmadrészt a polgári iskolai, felsőkereskedelmi iskolai, reáliskolai stb. értesítők végén gyakran szerepel egy olyan táblázat, amely a tovább nem tanuló végzettek pályaválasztásáról tájékoztat, és ezek között számos olyan foglalkozást találunk, amelyről azt gondolnánk, hogy lényegesen alacsonyabb iskolai végzettséggel is be lehetett tölteni.[7] Negyedrészt pedig létezik egy speciális adattár, amely Budapest 1945-ös lakásösszeírásának lakónyilvántartásából készült. Az 5 százalékos minta, amelyet mintegy tizenöt éve rögzítettünk Karády Viktorral közösen, nyolcvanezer ember foglalkozását és iskolázottságát tartalmazza egyszerre. Mivel vagyoni és családi állapottal, születési évvel és nemmel, esetleg még a név etnikai jellegével is kombinálható, a foglalkozások rendkívüli iskolázottsági szórását dokumentálja *(Nagy 2016; Biró–Sághi 2013)*.

A népszámlálások változóinak korlátlan kombinációja csak az *eredeti* kérdőívek alapján lenne lehetséges, ezeket azonban a magyar – sőt általában a kontinentális – népszámlálások után időről időre kidobták. Különös módon az 1930-as magyar népszámlálás feldolgozásának idején már sejthettek valamit abból, hogy a jövő a változók szabad kombinálhatóságáé, hiszen a népszámlálást lyukkártyaolvasó berendezéssel dolgozták fel – de sajnos ezek a lyukkártyák is elvesztek. A lyukkártyák elkallódását vagy elpusztulását a háború akár igazolhatná is, ha nem létezne egy publikáció. Az 1970-es években megjelent, kortárs statisztikusok által „zöld kötetekként" emlegetett könyvsorozat az 1941-es népszámlálás kereszttáblázati adatait tartalmazza, de a benne lévő számok *nem* egyeznek meg az 1942–1944-ben a fővárosi és országos statisztikai évkönyvben, illetve a *Magyar Statisztikai Szemle*ben ugyanakkor publikált táblázatok számaival.[8] Ugyanis míg a negyvenes évekbeli adatközlés természetesen az 1938–1941 között jó másfélszeresére növekedett Magyarország, illetve az akkori (fontos elővárosokat, például Újpestet, Csepelt, Erzsébetet stb. még magába nem foglaló) Budapest adatait tartalmazza, a hetvenes évekbeli statisztikus kollégák az 1945-ös országhatároknak (amelyek alig tértek el az 1938-as határtól), illetve az 1950-es városhatároknak (ezek közismerten nemcsak az 1970-es évekig, de még a 2020-as évekig sem változtak) megfelelően aggregálták az adatokat.[9] Erre pedig csak úgy lehetett módjuk, hogy vagy az eredeti kérdőívekhez fértek hozzá, vagy azok lyukkártyára kódolt változatához, hiszen a trianoni béke járásokat is szétvágott, majd a bécsi döntés járásokat is újraegyesített. Ha tehát az 1941–1944-es munkálatok után a járási szintű aggregációk maradtak volna meg („Andor utcai módon"), az 1970-es években nem lehetett volna pontos adatokat előállítani a párizsi béke szerinti terület adataira *(Földvári–Leeuwen 2009)*. Arra tehát végképp nincsen magyarázatunk, hogy az 1970-es években még teljeskörűen hozzáférhető személysoros források hogyan tűnhettek el 2000-re, amikor ezeket intenzíven kerestük, de nem voltak sehol.

[7] Karády Viktorral 2005 táján úgy döntöttünk, hogy a gimnáziumok, illetve reáliskolák diákjainak személysoros rögzítésére helyezzük a hangsúlyt. Előtte évekig folyt az értesítők hátsó lapjain található kis aggregációk adatbázisba rögzítése, amely feldolgozásra vár, hiszen ez lenne a forrása a népszámlálás azon hiányossága ellensúlyozásának, hogy abban a polgári nem válik el a négy középiskolától.

[8] https://library.hungaricana.hu/hu/collection/ksh_neda_nepszamlalasok_1941, illetve https://www.ksh.hu/statszemle_archive/all/1943/1943_12/1943_12_0643_0649.pdf (Budapest, 1943).

[9] https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarStatisztikaiEvkonyv_1942

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

A népszámlálási adatközlés alapvetően aggregációkat nyilvánosságra hozó hagyományát a komputerkorszak először úgy érintette, hogy gyorsnyomtatóval óriási tömegű kereszttáblázatot állítottak elő, és ezeket különösebb válogatás nélkül a kutatók és a szakértők kezébe adták, illetve részben közölték.[10]

A kereszttáblákat közlő hagyomány sajátos továbbéléseként gépi algoritmussal elkészített, de szintén aggregációkra támaszkodó, „kereszttáblázat-generáló" szoftverek jelentek meg, amelyeket a teljes népszámlálást nem, de abból készített nagyszámú miniaggregációt tartalmazó CD-ken árultak. A CD-k segítségével például már olyan, az oktatástörténészt nagyon érdeklő, de magyar vonatkozásban soha semmilyen korábbi adatközlésben meg nem jelenő ismeretekre lehetett szert tenni, mint hogy az 1925 előtt született népesség – vagyis 1990-ben nagy többségükben még velünk élő személyek – hogyan élt az „5. és 6. polgári iskolai osztályba járás" markáns kisebbséget jellemző életút-alternatívájával. Más kérdés, hogy a jelenség részletes területi elemzésére senki nem vállalkozott *(Nagy 2003)*.

Hasonló CD-k másutt is megjelentek. Az 1992–1994 körüli állapotokat, informatikai és közgyűjteményi állapotokat jól jellemzi, hogy szakítottak azzal a közgyűjteményi hagyománnyal, miszerint a magyar állam szorgalmazza a külföldi népszámlálások kiadványainak beszerzését – még akkor is, ha az adott országgal Magyarország éppen háborúban áll… Néhány ország vonatkozásában – a jelen kötetben szerzőként szereplő Mandel Kinga segítségével – magánimporttal szereztük be a kiadványokat, például a magyartól eltérően nem interaktív, de minden korábbinál több táblázatot közlő 1992-es román népszámlálási CD-t. Megint más kérdés, hogy a CD ma már nem fellelhető, mert az Oktatáskutató Intézet akkori könyvtárának adományoztuk, így osztozott a közgyűjtemény 2010 utáni tragikus sorsában.

Az interaktív kereszttábla-összeállítási metódust az internetes korszakban honlapon keresztül lehetett gyakorolni. Ma az Eurostat biztosítja ezt a lehetőséget, igaz, csak 21. századi adatokra – ahogyan erre Kovács Marcell is felhívja a figyelmet jelen kötetben. A kereszttáblázás azonban továbbra is nagyon korlátozott, hiszen például nem lehet lekérni az iskolázottság megoszlását településsorosan, magyarán a kutató kénytelen lemondani az egyes települések iskolázottsági differenciáltság, illetve átlagos iskolázottság szerinti besorolásáról.

A személysoros népszámlálási adatok felfedezése

A világ nyugati részén – ahol a kutatók hasonló módon, tehát nyomtatott táblázatokban férhettek hozzá a népszámlálási adatokhoz – az Amerikai Egyesült Államok vonatkozásában az 1930-as évektől, Nyugat-Európa vonatkozásában pedig jó egy évtizeddel később terjedtek el a választási előrejelzések, közvélemény-kutatások, piackutatások vagy tudományos célú, lakossági reprezentatív mintás adatfelvételek. Nyilvánvaló, hogy az efféle adatelemzéseken szocializálódott társadalomkutatók – akik az 1960-as, 1970-es években még nagy munkahelyi számítógépeken dolgoztak – egyre

[10] Az új nyomtatási technológia jól látszik az 1970-es népszámlálás kötetein; lásd https://library.hungaricana.hu/hu/collection/ksh_neda_nepszamlalasok_1970. Az 1970-es leporellóoldalak tízezreit rejtő ládákat az Oktatáskutató Intézet Victor Hugo utcából való kiköltöztetése után mindaddig magammal hurcoltam, amíg a KSH kutatószobájában hozzáférhetővé nem vált az 1970-es népszámlálás 10 százalékos mintája, amiből ezek elvileg digitálisan rekonstruálhatók – de nem vagyok benne biztos, hogy a selejtezéssel nem járultam-e hozzá valami pótolhatatlan veszteséghez.

A forráspublikáció nélküli kutatói felhasználáshoz adalék, hogy a hetvenes években még „kutatási asszisztens" beosztású Forray R. Katalin (jelen kötet egyik szerzője) visszaemlékezése szerint nemzedéktársai tömegével együtt munkaórák ezreit töltötte azzal, hogy leporellóra (különálló lapokra nem bomló, széles, harmonikaszerűen hajtogatott papírszalagra) kinyomtatott táblákat olvasgatott, és ha valamilyen szám érdekesnek vagy szokatlannak tűnt, azt piros ceruzával bekarikázták. A kor magasabb beosztású szociológusai, várostervezői, statisztikusai az így „előkészített" kereszttáblázatok tömegével dolgozva indultak el a differenciáltabb társadalmi jelenségek magyarázata felé.

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

elégedetlenebbek lettek azzal, hogy a népszámlálási adattárak változói nem kombinálhatók szabadon. A kutatók tudták, hogy az amerikai népszámlálási hivatalban megvannak az eredeti számlálólapok, illetve azok elsődleges, gépre vitt formája.[11] Így az amerikai népszámlálás ethosza, a tanulmány elején említett alkotmányos funkciója alapján nem tűnt reménytelennek, hogy ezek kutatási célból előbb-utóbb hozzáférhetővé válnak.

A Chicagói Egyetem szociológusai, Albert J. Reiss Jr. (1922–2006) és Otis Dudley Duncan (1921–2004)[12] először az amerikai társadalmi mobilitás és demográfia vizsgálatához használták a személysoros népszámlálási adatokat. Duncan segítette az 1960-as években az USA Népszámlálási Hivatalát a „mintavételezett mikroadatok" (magyarul személysoros adattárak) létrehozásában. Az 1960-as népszámlálás volt az első, amelyből nyilvános, mintavételezett mikroadatok készültek, és Duncan aktívan részt vett ennek módszertani kialakításában. Samuel Preston (sz. 1943)[13] az 1970-es években a Pennsylvaniai Egyetemen az Egyesült Államok történeti népességszerkezetének változásait vizsgálta egyedi népszámlálási adatok alapján. Herbert Gutman (1928–1985)[14] az 1970-es években az amerikai munkásosztály és családtörténet kutatásában használta ugyanezeket. Az első kutatók egyike volt, aki a népszámlálási mikroadatokat egyéni szinten próbálta összekapcsolni más történeti forrásokkal. (Az egyéni adatok ugyanis összekapcsolhatók közigazgatási, például adózási adatokkal, hiszen nevesítettek.) Greg Duncan (1944–2023)[15] az 1980-as években a michigani „Bevételi dinamikák panel" (PSID) munkatársaként az egészségügyi adatok, illetve a gyermekkori szegénység kutatásával tűnt ki.[16]

Egyidejűleg szórványos európai projektek is folytak. Egy nemzedéknyi hátrány azonban megmaradt: az amerikai úttörők 1945 előtti születésűek, ebben a bekezdésben pedig az 1940-es, 1950-es években született tudósokról számolunk be. Michael Anderson (sz. 1942)[17] az 1970-es években az Edinburgh-i Egyetemen 1851-es és 1881-es digitalizált brit népszámlálási mikroadatokat használt a családszerkezet változásainak elemzéséhez. Edward Higgs (sz. 1958)[18] az 1980-as évek végén ugyanezen az alapon foglalkozott a társadalmi mobilitással. Kevin Schürer (sz. 1957)[19] az 1980-as évek végén az angliai cambridge-i „Társadalmi struktúra kutatócsoport" vezetőjeként végzett hasonló munkát. A nyolcvanas években a norvég Gunnar Thorvaldsen (sz. 1948)[20] egyéni akciói mellett maga a svéd statisztikai hivatal kezdte meg a 19. századi és korai 20. századi népszámlálások digitalizálását (*Anderson et al. 1983*; *Higgs et al. 2013*; *Thorvaldsen 2014*).

Ruggles és az IPUMS

A fennálló helyzettel az Amerikai Egyesült Államok Népszámlálási Hivatalának részvétele, azaz a népszámlálási mikroadatok hozzáférhetősége ellenére elégedetlen kutatók egyike Steven Ruggles

[11] 2009-ben A. H. Halsey-vel (1923–2014) folytattam erről számomra fontos, többórás beszélgetést. Itt és a továbbiakban a születési évszámok közlése azt a célt szolgálja, hogy érzékeltesse, az amerikai szociológia, statisztika, demográfia melyik generációjáról van szó.

[12] https://www.britannica.com/biography/Otis-Dudley-Duncan

[13] https://en.wikipedia.org/wiki/Samuel_H._Preston

[14] https://en.wikipedia.org/wiki/Herbert_Gutman

[15] https://en.wikipedia.org/wiki/Greg_Duncan

[16] Köszönettel tartozom az IPUMS projekt vezetőjének, Steven Ruggles professzornak, aki felhívta a figyelmemet a személyes honlapján ugyan elérhető, de a Google által mégsem felajánlott írásaira; lásd https://users.pop.umn.edu/~ruggl001.

[17] https://en.wikipedia.org/wiki/Michael_Anderson_(historian)

[18] https://www.essex.ac.uk/people/HIGGS40206/Edward-Higgs

[19] https://en.wikipedia.org/wiki/Kevin_Sch%C3%BCrer

[20] https://en.uit.no/ansatte/person?p_document_id=42354

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

(sz. 1955) volt.[21] Ruggles történetünk főszereplője: a Google Scholar 1980-ban 2, 1990-ben 14, 2000-ben 58, 2010-ben 153, 2020-ban 319 alkalommal említi.[22] Munkahelye 1984 óta a Minnesotai Egyetem, amely nem tartozott a világ vagy az USA legrangosabb egyetemei közé, de szociológiából az akkor még nem létező tudományági ranglista szerint – ahogyan ezt a Science Citation Indexből megbecsülhetjük – talán az első tíz közé került volna.[23] Ruggles a nyolcvanas évek közepén azzal szembesült, hogy az USA népszámlálási mikroadatai (1850, 1880, 1900, 1940) különállóan hozzáférhetőek, de integráltan nem kutathatók, hiszen a kategóriák évtizedről évtizedre mindig változtak egy kicsit. Az 1990-ben Ruggles vezetésével létrejövő IPUMS (Integrated Public Use Microdata Series) projekt ezeket egységesítette, és 1991-ben elérhetővé is tette. Internet ekkor azonban még alig létezett, ez pedig természetes akadálya volt az egyébként ingyenes adattárak terjedésének.

Az IPUMS szervere 1994-re bővült úgy, hogy a történeti adattárak mellett kvázi közvetlenül átvett adatokat a népszámlálási hivataltól. Így az 1970-es és 1980-as népszámlálás (mintája) is bekerült, a következő évben már az 1990-es is. A projekt vezetésében Margo J. Anderson (sz. 1945),[24] a Social Science History Association elnöke kezdett el fontos szerepet játszani. Az amerikai történészek általában is sokkal nagyobb érdeklődést mutattak a népszámlálási adatok iránt, mint európai kollégáik. 1998-ban importálták az 1995-ös, nem teljes körű összeírás lakásszociológiai és munkaerő-szociológiai szempontból releváns adatait. 1999-ben a teljes körű népszámlálások közül megérkezett az 1950-es és az 1960-as is; kutatható 1880–1950 között a teljes népesség, 1960–1980 között 1 százalékos, 1990-ben 5 százalékos minta. A történettudomány történetében először lehetségessé vált egy óriási ország népességének másfél évszázados, modern szociológiai normák szerinti áttekintése. Véleményem szerint ez a legjelentősebb fordulópont a társadalomtörténet-írás történetében.

Az IPUMS nemzetköziesedése

Ruggles professzor és csapata addigra ismertté vált társadalomtudós körökben, és megkeresték a világ valamennyi statisztikai hivatalát.[25] Ezek a külföldi hivatalok csak mintákat küldtek, és nem adták át valamennyi kérdést – de ezt legalább ingyen tették. Kanada 1971-ről és 1981-ről 20 százalékos mintát, 1991-ről és 1996-ról 25 százalékos mintát adott. Mexikó 1990-ről és 1995-ről, Brazília 1991-ről, India 1991-ről adott 10 százalékos mintát. Ezeknek az óriási országoknak az összehasonlíthatóvá tétele immár a világ legjelentősebb forrásává tette a minnesotai projektet. 2000–2001-ben további hat latin-amerikai ország egy-egy kilencvenes évekbeli népszámlálás 10 százalékos mintáját adta át, a Fülöp-szigetek pedig megnyitotta az 5 százalékos mintát adó országok sorát – ebbe a csoportba tartozott később Magyarország is. 2002-ben kerültek be három

[21] https://en.wikipedia.org/wiki/Steven_Ruggles

[22] Pontosabban egy 2025-ös keresésben talált ennyit, amiben utólagos digitalizációk is benne lehetnek. Egyébként Ruggles említései e tanulmány születésekor átlépték a 25 ezret. Összehasonlításul: Szelenyi ismertségét 11 ezres, Burawoyét 55 ezres, Bourdieu-ét 1,86 milliós említettség jellemzi.

[23] https://clarivate.com/academia-government/scientific-and-academic-research/research-discovery-and-referencing/web-of-science/web-of-science-core-collection/science-citation-index-expanded

[24] https://margoanderson.org

[25] Az IPUMS sorsát ugyan csak a 2000-es évtized végétől kísérem figyelemmel, de korai történetéről, a kortársak percepciójáról számos beszélgetést folytattam szakértő kollégákkal 2008 és 2023 között. A. H. Halsey, D. J. Bogue, G. Lenski, H. B. Presser, J. R. Udry, J. W. Vaupel, R. Farley, S. Goldstein és S. M. Bianchi informális segítségéről fontos itt is megemlékeznem. 2012-ben a Fényes Elek Egyesületben, a népszámlálási hagyomány legfontosabb civil társadalmi gondozójában *(Harcsa–Nagy–Tardos 2023)* ismertem meg Leslie Kish (1910–2000) munkásságát; lásd: https://hu.wikipedia.org/wiki/Kiss_L%C3%A1szl%C3%B3_(statisztikus).

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

latin-amerikai ország ezredfordulós népszámlálási mintái, és az USA-blokk is 1 százalékos ezredfordulós mintával bővült *(Ruggles–Sobek–Gardner 1997)*.

Feltűnő, hogy Európa statisztikai hivatalai, népszámlálási szervezetei ekkor még nem éltek a lehetőséggel. Európa, illetve az európai országok független statisztikai hivatalai 2001-ben inkább történeti adattárakkal csatlakoztak. Az 1881–1911-es időszak négy brit népszámlálásának 10–10 százalékos mintája, továbbá Írország 1901-es és 1911-es népszámlálásának 10 százalékos mintája jelentette a gazdagodást. Ugyanakkor a kortárs vagy közelmúltbeli adatok is megindultak a németek 1987-es 10 százalékos mintájával és a franciák 1968-as 10 százalékos mintájával. A fokozatos bővülés keretében újabb latin-amerikai adatok is érkeztek. Kenya és Dél-Afrika összesen négy népszámlálása képviselte Afrikát. Vietnam – amely a 2000-es évek elején sem minősült olyan „Nyugat-barát" országnak, mint mondjuk Japán vagy Dél-Korea, amelyek *nem* szálltak be a projektbe – két népszámlálása Kelet-Ázsiát képviselte, Európa pedig egyszerre négy francia adattárral gazdagította az „1960 utáni jelen" kutathatóságát.

A projekt minden népszámlálást kétféle módon tárolt. Egyrészt a statisztikai hivatalok által átadott változókat eredeti formájukban – pontosabban (szerencsére) angol fordításban, bár az eredeti kérdőívek facsimilében is lekérhetők –, másrészt standardizált formában, mintegy előkészületet téve nemcsak a nemzetközi összehasonlításra, hanem az egy országon belüli idősorosra is. Ugyanis számos ország statisztikai hivatala ezt a feladatot sem végezte el „megbízható színvonalon". Vagyis a teljesen különböző kultúrájú országok közötti, végtelenbe nyúló hivatali egyeztetéseknél hatékonyabbnak tűnt, hogyha ezt a felkészült munkatársak helyben megcsinálják.

A nemzetállamokon belüli, standardizált adatbázisok nyilvánvalóan napjainkig szélesítik a potenciális felhasználók körét, hiszen míg sokan igen szkeptikusak a tekintetben, hogy távoli országok más-más jelentésű, társadalmi funkciójú iskolái vagy foglalkozásai egyáltalán összehasonlíthatók-e egymással, addig egyetlen társadalomtörténésznek sem lehet kétsége afelől, hogy az egyazon országban tízéves különbséggel elvégzett népszámlálások bizonyosan összehasonlíthatók *(Tosh 2015)*.

Az IPUMS tehát nemcsak a nemzetközi összehasonlításnak, de a nemzeti idősorosnak is ideális forrása lett. 2010-re már hatalmas adattár mutatta be a világ országait. A világ honlapjait nyomon követő Alexandria-projekt segítségével jelen tanulmány írásakor előbányászható volt az IPUMS 2011. október 6-i állapota.[26] Az adattárban akkora már élesen elváltak a történeti (azaz utólag, történészi megfontolásból gépre vitt) és a kortárs (tehát a statisztikai hivatalok munkaszalagjairól átvett) adatok. A társadalomtörténészek „hosszú 19. századnak" nevezik az 1789 és 1914 közötti korszakot: ebben az értelemben az adattár történeti része (lásd *1. ábra*) a 19. században egyelőre véget ér

Canada	1852	1871	1881	1891	1901	1911			
Denmark	1787	1801	1845	1880	1885				
Egypt	1848	1868							
Germany	1819								
Iceland	1703	1729	1801	1901	1910				
Ireland	1901	1911							
Norway	1801	1865	1875	1900	1910				
Sweden	1880	1890	1900	1910					
United Kingdom	1851a	1851b	1851c	1861a	1861b	1871b	1881a	1881b	
	1891a	1891b	1901a	1901b	1911				
United States	1850a	1850b	1860	1870	1880a	1880b	1900	1910	

1. ábra: Történeti népszámlálások az IPUMS Internationalben. *Forrás:* https://international.ipums.org/international-action/samples, „Historical" fül

[26] http://archive.org

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

néhány 1910 körüli népszámlálással. Az 1920–1950 közötti kontinentális vagy brit népszámlálások digitalizálásának nincs nyoma.

Napjainkra[27] ötvennél több történeti adattár ad lehetőséget idősoros összehasonlításra a Britszigetek és Skandinávia több országára nézve. Az európai társadalomtörténet kutatóinak sem kell tehát búsulniuk, mert nem a „kontinentálistól idegen" angolszász, hanem a „tipikusnak tűnő" svéd, dán stb. fejlődés alapján vonhatnak le következtetéseket. Ugyanakkor az írni-olvasni tudásra vonatkozóan csak az 1901-es és az 1911-es ír adattárban van adat (korcsoporttal, foglalkozással stb. kombinálhatóan). Az iskolába járást pedig – mindennel kombinálhatóan – az 1850–1870-es, illetve az 1880–1910-es USA-adattár rögzítette. A vallási hovatartozás[28] kanadai és ír adatokon magyarázhatja az írástudást. Az 1852-es kanadai adattárban iskolába járási adat is van, ami azt jelenti, hogy például a 18 éves személyek iskolába járását – ami nyilván magasabb iskolatípust jelent – kombinálhatjuk vallásukkal, születési és lakóhelyükkel. Az oktatás, illetve az iskolázottság – az Egyesült Államok kivételével – nem gyakori adat ezekben a történeti adattárakban, de a magasabb iskolázottságot megkövetelő foglalkozások megnevezése minden népszámlálásban ott van, méghozzá elég részletesen.

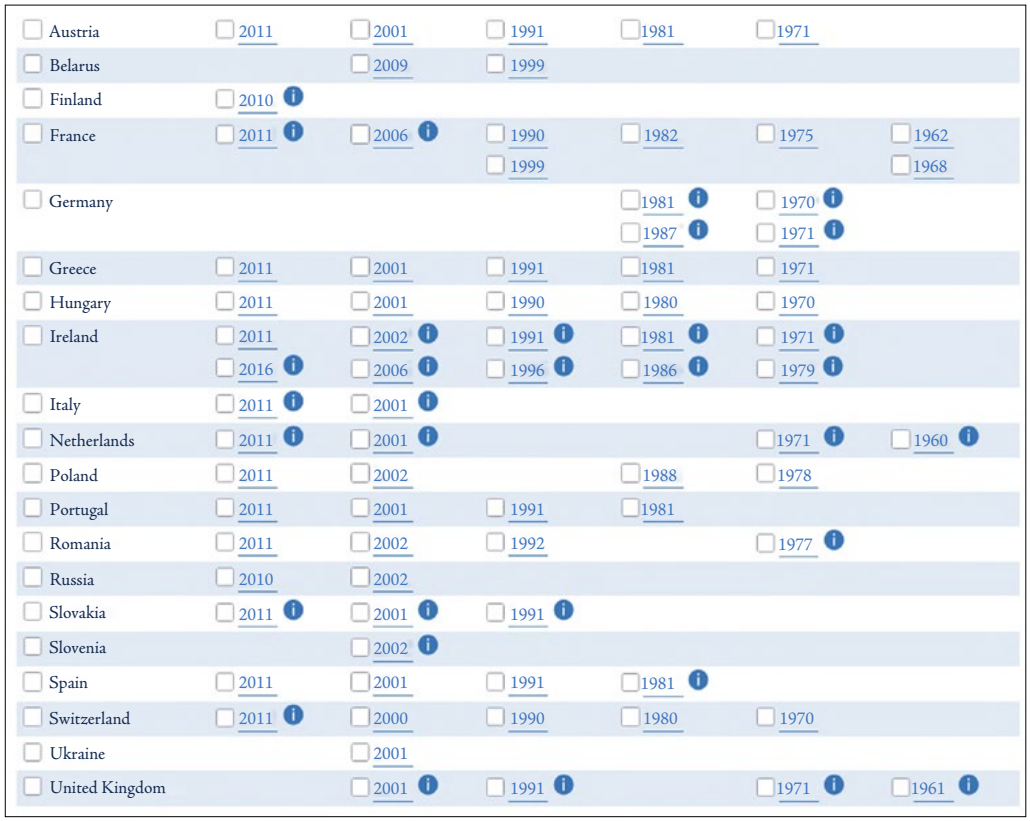

2. ábra: A földrajzi értelemben vett Európa 1960–2010-es népszámlálásainak kutathatósága az IPUMS-ban. *Forrás:* https://international.ipums.org/international-action/samples, „Europe" fül

[27] 2025. május 5-ei állapot.

[28] Kanada úgy Québec, mint a folyamatos bevándorlás miatt vallásilag máig sokszínű. Írország pedig Észak-Írország elszakadása előtt szintén az volt.

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

A „kortárs" adatok a honlap 2010-es állapotában is az 1960-as években kezdődnek. A nemzetközi adattár már ötvenöt ország 159 népszámlálásának 326 millió személyes rekordját közli. Napjainkra 104 ország 656 népszámlálási mintája egymilliárdnál több személy adatát tartalmazza. A tanulmányozható európai népszámlálásokat a *2. ábra* mutatja be.

Ezt a roppant adatbankot a magyar kutatóközösség eddig csak csekély mértékben használta: kisebbségkutatóként, illetve közgazdászként Cseres-Gergely Zsombor, Csorba Gergely, Ferenc Viktória, Fosztó László, Kiss Tamás, Naszódi Anna, Pakot Levente, Papp Z. Attila, Peti Lehel, Molnár József és Molnár D. István használták az IPUMS adatait *(Cseres-Gergely–Csorba 2019; Molnár–Ferenc–Molnár D. 2019; Fosztó 2011; Kiss 2019; Naszódi 2022; Pakot 2008; Papp Z. 2010; Peti 2017)*.

Iskolázottsági adatokból csak Hollandiára, Szlovákiára és Angliára vonatkozóan nem sikerült európai szinten összehasonlítható adatokat gyártani, de saját iskolázottsági skála ezekben az országokban is van. Ez azt jelenti, hogy az oktatásszociológia standard kérdéseinek többségére nemzetközileg összehasonlítható válaszokat lehet kapni. Például:

– Hogyan hat a szülőhely vagy a születési régió (pl. annak magából az adattárból kiszámolható átlagos iskolázottsági szintje, az értelmiségiek aránya, a tercier szektor aránya), az etnikai kisebbséghez tartozás, a bevándorló mivolt a megszerzett iskolai végzettségre?
– Hogyan hat az iskolázottság szintje a családi állapotra, az együttélő-státuszra, a korai házasságkötésre, a megszült, illetve életben lévő gyerekek számára, a szülőhelytől történő nemzetközi migrációs eltávolodásra, a foglalkozásra, a vagyon olyan alapvető jegyeire, mint az ingatlanbirtoklás, illetve jó néhány népszámlálásban a jövedelem, az autóbirtoklás?

Már mindezeknek a tényezőknek a kombinációja is értékesebb akár a publikált népszámlálási kereszttábláknál, akár a kis (néhány ezres, néhány tízezres) elemszámú közvélemény-kutatásoknál, mivel pontosabb eredményekhez vezet. A kis elemszámú közvélemény-kutatások közül a PEW és az Eurobarometer férhetők hozzá leginkább.[29] Magyarországon a TÁRKI történeti adatgyűjtő érdemei felmérhetetlenek.[30] Mi a magunk szerény eszközeivel a vallásszociológia-releváns magyarországi adatokat gyűjtjük (1850-től).[31]

A népszámlálások személysoros használata az iskolázottság olyan eredményeinek és olyan toló tényezőinek a bemutatását teszi lehetővé, amelyekre semmiféle más mód nincs.

Az iskolázás révén létrejövő, illetve általa erősen befolyásolt társadalmi státusznak a személy adatszolgáltatás során felvett vagyoni, foglalkozási, jövedelmi, területi mobilitási hatásain kívül még két nagyon fontos eleme van, amely tömegesen csak népszámlálási adatgyűjtésekben tükröződik.

Ezek közül az egyik az egyén házasságpiaci státusza. Ugyanis egy-két kivétellel minden IPUMS-adatbank olyan 5–10 százalékos minta, ahol mindig *teljes háztartások* kerültek az adattárba. Mármost a teljes háztartásokban az esetek óriási hányadában párok (élettársak, házastársak) élnek. Népszámlálás-azonosítója és háztartás-azonosítója alapján bármelyik férfi összekapcsolható az azonos népszámlálás-azonosítóval és háztartás-azonosítóval rendelkező nővel, és bármelyik nő összekapcsolható az azonos népszámlálás-azonosítóval és háztartás-azonosítóval rendelkező férfival. (A népszámlálások történetileg nem nagyon támogatják az azonos nemű felek által alkotott párok elkülönítését azoktól, akik *flat-sharing* jelleggel élnek együtt, de a melegkapcsolatokra vonatkozó esetleges és kis elemszámú felmérések kontrolljaként és kiegészítéseként is tökéletesek ezek az adattárak.)

[29] A PEW adatai, köztük rengeteg európai felmérés 1990-től vizsgálhatók. Az Eurobarometer 1960-as évekbeli előzmények után 1973-tól működik, és tesz hozzáférhetővé nemcsak eredményeket, de adatbázisokat is. Lásd: https://www.pewresearch.org/about/our-history; https://europa.eu/eurobarometer/about/eurobarometer.

[30] https://adatbank.tarki.hu

[31] https://wesley.hu/szervezeti-egysegek/tudomanyos-intezetek/wesley-egyhaz-es-vallasszociologiai-kutatointezet

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

Ez után az összekapcsolás után tehát tanulmányozható az iskolázottság hatása annak valószínűségére, hogy milyen iskolázottságú, foglalkozású, területi mobilitású, etnikumú stb. párt talált magának a népszámlálás során megfigyelt személy, illetve személycsoport. „Pártalálásuk" sikerességét minősíti, hogy mióta élnek együtt, és különféle következtetések vonhatók le abból is, hogy minden (nyilatkozatuk szerint megszületett) gyermekük velük egy háztartásban él-e stb.

Egyébként a „párként kapcsolható személy" azonosítása némileg kihat a népszámlálások szekularizációs adattartalmára is. Ugyanis a népszámlálások általában egyetlen kérdést tartalmaznak az egyén felekezeti hovatartozásáról. A sokkérdéses, részletesebb vallásszociológiai felmérések – köztük sok tízezres nagyságrendűek is – azonban mindenütt a világon azt mutatják, hogy a valamely felekezethez tartozók úgy a vallásossági öndefiníció, mint a templomjárási gyakoriság szempontjából legalább két csoportra oszthatók: egy vallásosabb és egy szekulárisabb tömbre. A felekezetileg vegyes házasságban élők e szempontok alapján is a szekulárisabb tömböt erősítik. A megfigyelt személynek és párjának eltérő nyilatkozata a felekezeti hovatartozásról használhatóbbá teszi a népszámlálás felekezeti kérdését. Hasonlóképpen anyanyelvi, nemzetiségi és születési országra vonatkozó kérdések tekintetében is beszélhetünk „vegyes házasságról" *(Nagy–Veroszta 2018; Nagy 2014a)*.

Az iskolázottság természetesen arra is hat, hogy a személy mennyire tudja gyermekeit iskoláztatni. Adatkapcsolás révén a személy minden egyes, vele egy háztartásban élő gyermekéről van valamiféle adatunk. A gyerek 20–25 éves koráig mindenütt jellemző, hogy milyen iskolatípust végzett, illetve jár-e éppen iskolába. Az iskolázás „toló tényezőit" szintén összekapcsolás révén bővíthetjük radikálisan.

Első lépésként minden népszámlálás esetében megállapítjuk, hogy az adott népszámlálásban szereplő személyeknek miféle „saját" adataik vannak, amelyek befolyásolhatják az iskolázottságot: például lakóhely, pontos életkor, lakásviszonyok, nem stb. Mindezen változók kombinálásával megállapítjuk, hogy az így kialakított gyerekcsoportoknak mekkora az „átlagos" iskolai végzettségük (vagy tudatosan elkövetve azt a szakmai hibát, hogy lineárisként kezeljük az iskolai fokozatok ordinális kategóriát, vagy egy korábbi tanulmányban bemutatott módon lineárissá alakítva azokat). Az iskolai végzettségből *dummy*-változókat is létrehozunk, 0–1 értékkel; például „elérte-e már az alapiskolai végzettséget", „elérte-e már a középiskolai végzettséget". Ezt követően további *dummy*-változókat hozunk létre „az alapiskolai végzettséget elért személyek közül továbbra is iskolába jár-e", „a középiskolai végzettséget elért személyek közül továbbra is iskolába jár-e" jelentéstartalommal. E *dummy*-változók alapján minden egyes 10 és 25 év közötti (életkorilag, technikailag osztható) csoportra jellemzőek lesznek 0 és 1 közötti átlagos számok.

Minden megfigyelt egyén iskolázottsága, iskolába járása a csoportjára jellemző átlagnál, a *dummy*-átlagnál vagy több lesz, vagy kevesebb. Mégpedig egészen pontosan megmondhatjuk, hogy mennyivel több vagy mennyivel kevesebb. (Pró és kontra érvek vannak arra, hogy ezt a két változó értékének különbségével vagy hányadosával fejezzük ki.) Ez az az iskolázási különbség, amelyet a családi körülményekkel kell megmagyaráznunk.

Ha a népszámlálásokban szereplő 10–25 éves személyekhez „vízszintesen" hozzákapcsoljuk a velük egy háztartásban élő, „apának", „anyának", „idősebb testvérnek", „nagyapának", „nagyanyának", „nagynéninek", „nagybácsinak" tekinthető személyek valamennyi adatát, akkor minden egyes adatról (apa iskolázottsága, anya foglalkozása, idős szülő, fiatal szülő stb.) megállapíthatjuk, hogy az hogyan függ össze az iskolázási különbséggel. És természetesen tetszésünk szerint kombinálhatjuk a hatótényezőket *(Nagy 2017)*.

Az ismertetett eljárás legfőbb haszna, hogy a kutató a rendelkezésére álló elemzési idő és terjedelem, illetve érdeklődése függvényében vonhatja be a változókat, amelyek alapján csoportot képez, és belátása szerint használhatja az iskolázási, iskolázottsági kategóriákat is. Sem a nemzetközi,

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

sem az idősoros összehasonlításhoz nem szükséges, hogy azonos változók, azonos skálák álljanak rendelkezésre, mert *nem* az iskolázás–iskolázottság abszolút értékeinek különbségeit akarjuk megmagyarázni például a családi adatokkal, hanem az egyén (azután az egyénekből alkotott újabb csoport) sajátos eltéréseit az egyén eredeti csoportátlagától. Kiesik tehát az a gyakori érv, miszerint a nemzetközi összehasonlításoknál a különböző iskolatípusok egységesítése alapvető dolgokat tüntet el.

Be kell-e menni ezután a KSH-ba?

Be kell-e menni ezután is a KSH-ba? Kell-e szerezni ösztöndíjakat külföldi kutatószobákba? Erre a két kérdésre egyelőre igen a válasz – legalábbis, amíg adatvédelmi szakemberek meg nem oldják, hogy a kutatószobákban elérhető teljes körű vagy 10 százalékos minták adattárából a pontos területi változók eltüntetése nélkül otthoni gépről is számításokat lehessen végezni, vagy a többségében teljesen értelmetlen adatvédelmi szabályokat – amelyek népszámlálási tekintetben Európában sokszor szigorúbbak, mint a levéltári szabályok – nem liberalizálják kissé, például abban az irányban, hogy ne a kutatók adathozzáférését akadályozzák, hanem a bizalmas adatok nyilvánosságra hozását szankcionálják. 2020 óta – dacolva a demokrata–republikánus többségek változásával – az Egyesült Államok 1920-as népszámlálásának nevesített személyi adatai fényképes formában is hozzáférhetők. A nevek, címek bizalmassá nyilvánítása fel sem merül, noha egy kisebb településen egyszerűen beazonosíthatók a ma is élő polgárok szülei.[32]

Az IPUMS International legfontosabb hiányossága és gyengesége jelenleg az, hogy települési változó szinte soha nincs, sőt számos ország, illetve népszámlálás vonatkozásában még megye sincs. (Dicséretes kivétel a román statisztikai hivatal, amely 2011-re a megye, felekezet, etnikum, anyanyelv, város–falu változóit egyaránt átadta, így a történelmi Közép-Európa legkutathatóbb területe Erdély és Partium. A lengyel helyzet is jó.) Pedig a fenti logika logikus kiterjesztése, hogy a „15 éves fiúkra jellemző" iskolázottsági csoportátlagot minél kisebb, de még értelmes méretű csoportlétszámból kell megalkotni, és az attól való különbséget/hányadost magyarázni.

KSH-kutatószobai – más feladatok miatt egyelőre felfüggesztett – munkálataim során erre a következő megoldást kísérleteztük ki (lásd *Nagy 2023*).

- Ha az egy településhez tartozók esetében az egy csoportba tartozók száma nem érte el a tíz főt, akkor több települést összevontunk, de mindig úgy, hogy ne egyféle, hanem kétféle, illetve többféle átlagszám legyen. Az egyik megoldás szerint az egykori kistérségekhez tartozó települések, illetve járásokhoz tartozó települések alkottak egy-egy csoportot, és az abból számolt átlagok átlaga képezte a kiindulási pontot. A másik megoldás szerint a településeket központjuk GPS-koordinátái segítségével osztottuk csoportokra, mintha egy autótérkép egy-egy négyzetéhez tartozó települések alkotnának egy-egy csoportot, majd ezeket a négyzeteket kelet–nyugati irányban és észak–déli irányban is elmozdítottuk. A négy átlag átlaga alkotja a másik kiindulási pontot. Az utóbbi módszer hátránya, hogy történetileg létező iskolázási kapcsolatokat nem vesz figyelembe, előnye viszont, hogy nem érzékeny arra a problémára, hogy nem minden népszámlálás kérdezi meg, hogy a gyerekek, ha nem a lakóhelyükre járnak, akkor hová járnak iskolába.
- Ha az egy csoportba tartozó gyerekek száma egy településen (egy nagyvárosban vagy egy budapesti kerületen belül) túl magas, illetve a település olyan nagy, hogy a hozzá való tartozás maga is szórást okoz, akkor le lehet menni a számlálókörzet szintjére. Így az általunk ismert esetekben a probléma mindig megoldódik.

[32] https://www.archives.gov/research/census/online-resources

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

– Elméletileg adódhat olyan helyzet, amikor a számlálókörzetbe is túl sok gyerek tartozik, vagy a számlálókörzet túl nagy, bár ilyen helyzettel még nem találkoztuk. A népszámlálási adattárban nem szereplő, de a kutatószobában digitálisan használható lakcímnyilvántartás szerint a számlálókörzeten belül a háztartások sorszáma a természetes rendnek megfelelően követi egymást, tehát a „szomszédok" a népszámlálási adattárban is közel vannak egymáshoz. Ebből az következik, hogy ha teljesen mechanikusan, sorszám alapján képzünk (megint csak: átfedő) csoportokat, összehasonlításra alkalmas számokhoz jutunk a tanuló szűkebb lakókörnyezete vonatkozásában.
– Elvileg megoldhatatlannak látszik a nagy méretű gyerekotthonokban élő fiatalok további csoportosítása, hiszen nekik a pontos lakcímük is megegyezik.

A kutatószobák meglátogatásának további motivációja, hogy a statisztikai hivatalok a társadalomra nagyon jellemző változók egy részét nem adták át az IPUMS Internationalnek, így például sok ország a felekezetet. Bár a felekezet súlya a szekularizáció miatt csökken az iskolázási magatartás befolyásolásában, két okból mégis fontos marad. Egyrészt a felekezeten kívüliséget kinyilvánítók, a felekezetükről nem nyilatkozók, a gyermekük felekezetéről nem „triviális" döntést hozók és a felekezetileg azonos párt választók megjelenítenek egy szekularizációs lejtőt, amely összefüggést mutat az iskolaválasztással és az elért iskolai végzettséggel. Másrészt a felekezeti hovatartozás „proxyként" szolgál: például a brit népszámlálásból olyan diákokat azonosíthatunk, akik már brit állampolgárként születtek, ázsiai–afrikai szüleik–nagyszüleik eredeti nyelvét nem beszélik, nem értik, de a statisztikus előtt rejtve maradna iskolai esélyeiket nem csekély mértékben érintő különbözőségük, ha muszlim, hindu hátterük nem tűnne fel. A britek az évszázados, felekezet nélküli népszámlálási hagyomány után nyilván ezért tértek vissza a felekezeti kérdéshez.

A jövő

Úgy tűnik, a népszámlálás mint valamely évtized domináns adatforrása – Magyarországon, Romániában stb. – mindenképpen politikai viták középpontjába kerül, hiszen társadalomképeket, kormányzati döntéseket „alapoznak meg vele", és a közélet konkrét szereplőit: nemzetiségi érdekképviseleti szerveket, egyházakat, fogyatékkal élők érdekképviseleti szerveit erősítheti vagy gyengítheti pozíciójukban *(Majtényi 2022; Holka 2018; Róbert 2013)*. Mindig van, aki bizonyos kérdések feltételében vagy fel nem tételében érdekelt, és amíg bármely érdekcsoport képes néhány ezres mintákon neki jobban megfelelő közvélemény-kutatásokat tartani, sokan gondolják úgy, hogy ezek semmiképpen nem versenyképesek a népszámlálások robusztus számaival, tehát valamiféle „kompromisszum" kellene a népszámlálási kérdések körüli vitákban. Viszont – legalábbis errefelé – nem csoda, hogy kompromisszum nem nagyon születik. Ugyanakkor sokan szakmailag elkötelezettek az újfajta népszámlálás iránt, amely államigazgatási, egészségbiztosítási, munkaügyi adatok tömeges összekapcsolásán alapszik. Sokan úgy gondolják, hogy 2030-ra a világ, de legalábbis Európa nagyobb részén eltűnnek a személyek megkérdezésén vagy a személyes önkitöltésen alapuló kérdőívek – és ez jól is van így *(Rózsa 2021; Kalmár 2018; Hajnal 2016a, 2016b; Rózsa 2013; Sánta–Reisz 2000)*.

E sorok szerzője két oknál fogva nem ért egyet ezzel az állásponttal. Egyrészt politikai vagy – ha úgy tetszik – világnézeti okokból: az emberek nem hivatali adatok, az önmagáról nyilatkozó személyt semmi nem pótolhatja, különös tekintettel olyan adatokra, amelyek részben identitáskérdések, illetve egyéni életúttörténeti kérdések. Másrészt – ahogyan a 19. századi népszámlálások kapcsán kifejtettük, és korábban egy teljes tanulmányt is szenteltünk a kérdésnek (lásd *Nagy 2013*) – az igazgatás és a hivatalok adatait a társadalom önmegismerő hatékonysága érdekében állandóan kontrollnak kell

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

alávetni. Harmadrészt úgy véljük, hogy a költségvetési érv egyszerűen irreleváns. A népszámlálások sokmilliárdos költségvetése a világ sok országában eltörpül a kormányzati intézkedések propagandájára, nemzeti konzultációkra, előre megjósolhatóan érvénytelen népszavazásokra, szavazatvásárló intézkedésekre elpocsékolt milliárdok mellett. Vagyis a gördülő népszámlálás alternatíváját, amely minden évben végez lakossági lekérdezést, a népesség egy-egy tizedére is legitimebbnek tartanánk, mint az adatkapcsolásos megoldást.

Akárhogyan is alakul azonban az újabb adatfelvételek jövője, az elmúlt fél évszázad megismerhetőségének az már nem szab gátat. Akadályozó tényezők persze ott is vannak, a hivatali érdekektől a GDPR szélsőséges betartásáig. A legnagyobb kérdés az, hogy a sok tízezer munkaórát, ami ahhoz szükséges, hogy a kutatók mélyen és részletesen, nemzetközi és történeti komparatisztikában tanulmányozzák online vagy offline az adatbázisokat, megfinanszírozzák-e az állami költségvetések, honorálja-e a társadalom, a tudománypolitika, a doktori iskolák, a szakdolgozattéma-kijelölő egyetemi testületek. E sorok szerzője nem optimista, ebben a tekintetben sem.

***

Az *Educatio-R* 2025-ös „népszámlálás" tematikus számának nulladik verziójában, amellyel már a szerkesztőbizottságot sem terheltem, negyvenkét tanulmány terve szerepelt, és a negyvenkét tanulmány messze nem merítette volna ki a témát. Jelen szám annak a felismerésnek az eredménye, hogy ebben a pillanatban az *Educatio-R* szerkesztőbizottsága nem egy sok milliárd forintos költségvetésű, több tucat főállású, magasan képzett tudóst foglalkoztató kutatóintézet igazgatótanácsa – bár egy ideálisabb világban annak kellene lennie. (Ami azért a világ nagyobb részén és a magyarországi tudománytörténet nagyobb részében reális lehetőség volt.)

Ebben a számban kutatási, illetve megközelítési irányokat villantunk fel.[33] A kötetet szerkesztő Nagy Péter Tibor arról ír, hogy a népszámlálások a 19–21. században hogyan váltak a sokoldalú valóság mind differenciáltabb megértésének eszközévé. Karády Viktor arról ír, hogy a maga korában már nyomtatott formában is világunikálisan részletes 1910-es népszámlálás hogyan elemezhető még részletesebben, mint ahogyan azt a 20. században gondoltuk. A Kovács–Boyer szerzőpáros annak megértéséhez segít hozzá, hogy a népszámlálások hogyan fogalmazzák (fogalmazták) meg oktatásreleváns kérdéseiket. A Forray–Molnár szerzőpáros írása arról szól, hogy amennyiben nem regionális vizsgálatot és nem településhierarchia szerinti összehasonlító vizsgálatot végzünk, hanem a kettő kombinációját, a népszámlálás aggregált számai is egy új világot nyitnak meg. Györgyi Zoltán azt a lehetőséget használja ki – a szakképzés ürügyén –, hogy a népszámlálások ma már személysoros szociológiai adattárakhoz hasonlóan elemezhetők. A Kozma–Híves szerzőpáros azt mutatja be, hogy ha egy oktatási kérdést, nevezetesen a felsőoktatási expanziót államigazgatási adatsorral elemezzük, milyen – jelentős további munkával megválaszolható – kérdések nyílnak meg a népszámlálási adattárak felé. A Morvai–Bóna szerzőpáros írása arról szól, hogy egy fiatal ország, Szlovákia diszkurzív terében és statisztika-szakmai világában milyen szerepet tölt be a népszámlálás. A Mandel–Bálint szerzőpáros pedig arról ír, hogy a folyamatos államigazgatási adatok és a népszámlálás együttesen milyen tanulságokat hordoznak egy olyan nagy oktatásszociológiai kérdésben, mint az etnikumok versengése.

A sokféle szerző egyike sem hisz a népszámlálás egyedül üdvözítő voltában vagy az adatokkal kormányzás mindenhatóságában. De mintha mindannyian úgy gondolnánk: jobban értjük a világot, ha használjuk az adatokat, mint ha csak legyintenénk rájuk. Ha pedig jobban értjük a világot, talán

[33] A kötet összeállítása során megerősödött a szerkesztő azon meggyőződése, miszerint a 2010 után felszámolt magyar oktatáskutatás legreálisabb civil-társadalmi „pótlási kísérlete" a tematikus folyóiratok szerkesztési-vitatási folyamata. Persze ennek korlátai is világossá váltak: a kollégák nagy része nem tudott annyi munkaórát fordítani tanulmánya elkészítésére, javítgatására, mint azt a daliás időkben, az Oktatáskutató Intézet fennállása idején tette volna.

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

közelebb juthatunk az értelem és a szabadság világához. Bár sokfélék vagyunk – például ötvenéves idősávban szétszórva születtünk –, lehet, hogy mindannyian ezért mentünk kutatónak.

Ha a kedves olvasót más is érdekli a népszámlálások kapcsán, kérem, látogasson el honlapunkra.[34] Olyan közeget talál itt, ahol nemcsak olvasóként, de előadóként, íróként is szívesen látjuk egy olyan világban, ahol a tudomány még 2025 Magyarországán is tudomány: a civil társadalom világában.

Köszönetnyilvánítás

A szöveghez több kolléga is adott tanácsokat: Hrubos Ildikó, Kapitány Balázs, Karády Viktor, Tardos Róbert, Tepercs Károly. Segítségükért ezúton is őszinte hálámat fejezem ki. Bár minden tanács hasznos gondolatokat ébresztett a szerzőben, nem tudta őket kivétel nélkül megfogadni, már csak azért sem, mert a tanácsok részben ellentmondtak egymásnak a tekintetben, hogy mit kellene bővebben és mit szűkszavúbban bemutatni.

IRODALOM

Anderson, M., Gaunt, D., Levine, D. & Moodie, E. (1983) The population history of England 1541–1871. *Social History,* Vol. 8. No. 2. pp. 139–168. https://doi.org/10.1080/03071028308567558

Bagdi R. & Demeter G. (2015) Sátoraljaújhely migráns és helyi társadalma az 1869. évi népszámlálás alapján. *Történelmi Szemle,* Vol. 57. No. 3. pp. 381–410. https://tti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz2015_3/bagdi.pdf

Barrett, M. & Stallybrass, P. (2013) Printing, writing and a family archive: Recording the first world war. In: N. Fraistat & J. Flanders (eds.) *Defining print culture for and with digital media*. University of Michigan Press. https://academic.oup.com/hwj/article-abstract/75/1/1/601997

Beér J. (1965) Az 1960. évi népszámlálás összefoglaló adatai. *Demográfia,* Vol. 8. No. 1. pp. 112–117. https://www.demografia.hu/demografia/index.php/demografia/article/view/1672

Bokor G. (1897) Oroszország első népszámlálása. *Közgazdasági Szemle,* III. évf. pp. 632. https://adt.arcanum.com/hu/view/KozgazdasagiSzemle_1897/?query=Oroszorsz%C3%A1g+els%C5%91+n%C3%A9psz%C3%A1ml%C3%A1l%C3%A1sa&pg=631&layout=s

Budapest (1943) *Budapest székesfőváros statisztikai évkönyve XXXI*. Budapest.

Cseres-Gergely Zs. & Csorba G. (2019) *Működik-e vagy működő tőke? Gondolatok a kutatási célú adatok hozzáférhetőségéről*. Műhelytanulmányok = Discussion Papers (MT-DP 2006/13). MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest. https://www.econstor.eu/bitstream/10419/108109/1/MTDP0613.pdf

Csik T. (2011) Az 1910-es népszámlálás Győrött. *Győri Tanulmányok. Tudományos Szemle,* Vol. 32. pp. 49–70. https://library.hungaricana.hu/hu/view/GYOV_GYt_32_2011/?pg=51&layout=s

Fosztó L. (2011) Hol a helye a romáknak az erdélyi egyházakban? Vallási intézmények és társadalmi integráció. *Pro Minoritate,* 2011/3. pp. 113–122. https://real.mtak.hu/17472/1/ProMino11-3-10-Foszto-libre.pdf

Földvári P. & Leeuwen, B. von (2009) Average years of education in Hungary: Annual estimates, 1920–2006. *Eastern European Economics,* Vol. 47. No. 2. pp. 5–20. https://www.jstor.org/stable/27740111?seq=1

Gyimesi R. (2014) Mohácsi háztartás-konstrukció – Az 1869-es népszámlálás felvételi íveinek feldolgozása. *Demográfia,* Vol. 57. No. 2–3. pp. 183–212. https://www.academia.edu/12897569/Moh%C3%A1csi_h%C3%A1ztart%C3%A1s_rekonstrukci%C3%B3_az_1869_es_n%C3%A9psz%C3%A1ml%C3%A1l%C3%A1s_felv%C3%A9teli_%C3%ADveinek_feldol-

[34] https://szociologia.hu/szakosztalyok/fenyes-elek-szakosztaly-tarsadalomstatisztikai-szakosztaly

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

goz%C3%A1sa_Household_reconstruction_in_Moh%C3%A1cs_based_on_the_individual_data_of_census_1869_Demogr%C3%A1fia_2014_57_%C3%A9vf_2_3_sz_183_212

Haines, M. R. & Inter-university Consortium for Political and Social Research (2010) *Historical, demographic, economic, and social data: The United States, 1790–2002*. Inter-university Consortium for Political and Social Research, Ann Arbor, MI. https://doi.org/10.3886/ICPSR02896.v3

Hajnal B. (2016a) A népszámlálás megújításának lehetőségei. *Nemzetközi Statisztikai Figyelő: A KSH Könyvtár Elektronikus Referáló Lapja*, Vol. 2. No. 4. pp. 9–10. https://acta.bibl.u-szeged.hu/73613/1/juridpol_082_357-370.pdf

Hajnal B. (2016b) Kukutai, T. – Thompson, V. – McMillan, R.: Leáldozóban a hagyományos népszámlálás. Recenzió. *Statisztikai Szemle*, Vol. 94. No. 6. pp. 699–701. https://antk.uni-nke.hu/document/akk-copy-uni-nke-hu/TI65_20190516_B5_ff.pdf

Harcsa I. (1974) Társadalmi struktúra és mobilitás az 1949. évi népszámlálás adatai alapján. *Demográfia*, Vol. 17. No. 2. pp. 192–205. https://epa.oszk.hu/05300/05334/00056/pdf/EPA05334_demografia_1974_2_192-205.pdf

Harcsa I., Nagy P. T. & Tardos R. szerk. (2023) *Egyesület a társadalomtudományok metszéspontjain: a FETE története. Dokumentumok és visszatekintés*. Wesley János Lelkészképző Főiskola, Budapest. https://www.academia.edu/125217234/Egyes%C3%BClet_a_t%C3%A1rsadalomtudom%C3%A1nyok_metsz%C3%A9spontjain_a_FETE_t%C3%B6rt%C3%A9nete_dokumentumok_%C3%A9s_visszatekint%C3%A9s_Harcsa_Istv%C3%A1n_Nagy_P%C3%A9ter_Tibor_Tardos_R%C3%B3bert_szerk

Harrison, T. (2013) Review of Scheidel, Walter & Morris, Ian, The Dynamics of Ancient Empires: State Power from Assyria to Byzantium (Oxford University Press, 2009). *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 56. No. 1. pp. 126–128. https://brill.com/view/journals/jesh/56/1/article-p126_12.xml?srsltid=AfmBOorNNWjqob9Sy-gEQFYj89BbLnSCj3njLZfvtiO0dOtuHQRrfmis

Higgs, E., Jones, C., Schürer, K. & Wilkinson, A. (2013) *Integrated census microdata (I-CEM) guide*. University of Essex. https://repository.essex.ac.uk/4185

Holka L. (2018) A vallás és a termékenység kapcsolatának elemzése a 2011. évi népszámlálás adatai alapján (további változók bevonásával). *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, Vol. 82. No. 2. pp. 357–370.

Houston, R. (1983) Literacy and society in the West, 1500–1850. *Social History*, Vol. 8. No. 3. pp. 269–293. https://doi.org/10.1080/03071028308567568

Jekelfalussy J. (1882) Magyarország műveltségi állapotai az 1880-ki népszámlálás szerint. *Budapesti Szemle (1873–1944)*, Vol. 10. No. 72. pp. 366–377. https://adt.arcanum.com/hu/view/BudapestiSzemle_1882_032/?query=Magyarorsz%C3%A1g+m%C5%B1velts%C3%A9gi+%C3%A1llapotai+az+1880-ki+n%C3%A9psz%C3%A1ml%C3%A1l%C3%A1s+szerint&pg=369&layout=s

Kalmár E. (2018) Statisztikai hivatalok ellentéte az 1891. évi népszámlálás feldolgozása során (avagy statisztikusok becsületbeli párbajához vezető út) 1. *Kaleidoscope. Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat*, Vol. 9. No. 17. pp. 135–145. http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=421

Karády V. (2012) *Allogén elitek a modern magyar nemzetállamban*. Wesley János Lelkészképző Főiskola, Budapest. http://mek.niif.hu/11200/11265/11265.pdf

Kiss T. (2019) A reproduktív magatartás etnikai különbségei Erdélyben. *Kisebbségi Szemle*, Vol. 4. No. 4. pp. 51–75. https://bgazrt.hu/wp-content/uploads/2020/10/4.Kiss_.pdf

Kőrösi J. (1883) Budapest fővárosa az 1881. évben. A népleírás és népszámlálás eredményei. *Budapesti Statisztikai Közlemények*, Vol. 15. No. 3. https://adt.arcanum.com/hu/view/BpStatKozlemenyek_015_3/?query=Budapest+f%C5%91v%C3%A1rosa+az+1881.+%C3%A9vben.+A+n%C3%A9ple%C3%ADr%C3%A1s+%C3%A9s+n%C3%A9psz%C3%A1ml%C3%A1l%C3%A1s+eredm%C3%A9nyei&pg=0&layout=s

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

LENCSÉS Á. (2012) Thirring Gusztáv és az 1906. évi budapesti népszámlálás. 150 éve született Thirring Gusztáv. *Területi Statisztika,* Vol. 15. No. 1. pp. 87–93. https://real.mtak.hu/194379/1/ts2012_01_09.pdf

LEVEEN, A. (2002) Variations on a theme: Differing conceptions of memory in the Book of Numbers. *Journal for the Study of the Old Testament (JSOT),* Vol. 27. No. 2. pp. 201–221. https://www.academia.edu/85202441/Memory_and_Tradition_in_the_Book_of_Numbers_Bibliography

LEVITAN, K. (2011) *A cultural history of the British census: Envisioning the multitude in the nineteenth century*. Palgrave Studies in Cultural and Intellectual History. Palgrave Macmillan. https://archive.org/details/culturalhistoryo0000klev

MAJTÉNYI L. (2022) A 2022-es népszámlálás tragikus komédiája vagy komikus tragédiája. *Mozgó Világ,* Vol. 48. No. 12. pp. 14–29. https://epa.oszk.hu/01300/01326/00218/pdf/EPA01326_mozgo_vilag_2022_12_014-029.pdf

MISKOLCZY A. (2012) A józsefi népszámlálás, a nemesi ellenállás és a Horea-felkelés. *Századok,* Vol. 146. No. 6. pp. 1421–1450. https://adt.arcanum.com/hu/view/Szazadok_2012/?query=A+j%C3%B3zsefi+n%C3%A9psz%C3%A1ml%C3%A1l%C3%A1s%2C+a+nemesi+ellen%C3%A1ll%C3%A1s+%C3%A9s+a+Horea-felkel%C3%A9s&pg=1462&layout=s

MOLNÁR J., FERENC V. & MOLNÁR D. I. (2019) A kárpátaljai magyar óvodások számának várható alakulása 2018 és 2022 között. *Kisebbségi Szemle,* Vol. 4. No. 1. pp. 49–70. http://epa.niif.hu/03700/03751/00011/pdf/EPA03751_kisebbsegi_szemle_2019_01_049-070.pdf

NAGY P. T. (1993) Nemzetiség és oktatás a dualizmuskori Magyarországon. *Educatio,* Vol. 2. No. 2. pp. 253–269. https://epa.oszk.hu/01500/01551/00004/pdf/568.pdf

NAGY P. T. (1998) Budapest a művelődésstatisztika tükrében. *Kultúra és Közösség,* Vol. 2. No. 3. pp. 77–84. https://adt.arcanum.com/hu/view/MTA_KEK_KulturaEsKozosseg_1998_3

NAGY P. T. (2002) Egyenlőtlen alfabetizáció és nemzetiségek a századforduló Magyarországán. *Iskolakultúra: Pedagógusok Szakmai-Tudományos Folyóirata,* Vol. 12. No. 5. pp. 53–65. https://epa.oszk.hu/00000/00011/00060/pdf/iskolakultura_EPA00011_2002_05_053-065.pdf

NAGY P. T. (2003) A középfokú nőoktatás huszadik századi történetéhez. *Iskolakultúra: Pedagógusok Szakmai-Tudományos Folyóirata,* Vol. 13. No. 3. pp. 3–14. https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/19809/19599; https://epa.oszk.hu/00000/00011/00069/pdf/iskolakultura_EPA00011_2003_03_003-014.pdf

NAGY P. T. (2006) A humboldti és a post-humboldti egyetem diplomásai a magyar társadalomban. *Educatio,* Vol. 15. No. 4. pp. 703–718. https://epa.oszk.hu/01500/01551/00038/pdf/729.pdf

NAGY P. T. (2007) A nappali és felnőtt középiskolai érettségivel rendelkezők aránya a rövid huszadik században. *Magyar Pedagógia,* Vol. 107. No. 2. pp. 123–139. https://www.magyarpedagogia.hu/index.php/magyarpedagogia/article/download/457/444/461

NAGY P. T. (2009a) A „felnőttérettségizettek" az empirikus oktatástörténeti elemzés mérlegén: a megújuló felnőttképzés. In: ZRINSZKY L. (szerk.) *A megújuló felnőttképzés. A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottságának gyűjteménye*. Gondolat Kiadó, Budapest. pp. 194–233.

NAGY P. T. (2009b) Dinamikus, perszonalizált kategóriák: a dualizmuskori nemzetiségi oktatás elemzésének esete. In: PUSZTAI G. & RÉBAY M. (szerk.) *Kié az oktatáskutatás? Tanulmányok Kozma Tamás 70. születésnapjára*. Csokonai Kiadó, Debrecen. pp. 75–85. https://www.academia.edu/35235938/dinamikus_perszonaliz%C3%A1lt_kategori%C3%A1k

NAGY P. T. (2009c) Vannak-e pedagógusok? In: MAJSAI T. & NAGY P. T. (szerk.) *Lukács, a mi munkatársunk. A WJLF tisztelgő kötete Lukács Péter 60. születésnapjára*. Wesley János Lelkészképző Főiskola, Budapest. pp. 215–229.

NAGY P. T. (2010a) A felsőfokú végzettségűek státus-inkonzisztenciája. *Educatio,* Vol. 19. No. 3. pp. 402–418. https://folyoiratok.oh.gov.hu/educatio/a-felsofoku-vegzettseguek-status-inkonzisztenciaja

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

Nagy P. T. (2010b) Egy ortodox zsidó közösség a helyi társadalomban. *Iskolakultúra: Pedagógusok Szakmai-Tudományos Folyóirata*, Vol. 20. No. 7–8. pp. 84–94. https://epa.oszk.hu/00000/00011/00149/pdf/2010-07-08.pdf

Nagy, P. T. (2010c) The level and factors of education of people with disabilities in Hungary in the second half of the twentieth century. In: A. Nóbik & B. Pukánszky (Hrsg.) *Normalität, Abnormalität und Devianz. Gesellschaftliche Konstruktionsprozesse und ihre Umwälzungen in der Moderne*. Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main. pp. 125–138. https://www.academia.edu/35235902/the_level_of_education_and_its_factors_of_the_Hungarian_handicapped

Nagy P. T. (2012) A magyar fogyatékosok iskolázottság-történetéhez. *Iskolakultúra: Pedagógusok Szakmai-Tudományos Folyóirata*, Vol. 22. No. 6. pp. 3–13. https://epa.oszk.hu/00000/00011/00166/pdf/EPA00011_Iskolakultura_2012_06_003-013.pdf

Nagy P. T. (2013) Az iskolázottság és az iskolázás: bevezetés a két megközelítés különbözőségéhez. *Educatio*, Vol. 22. No. 4. pp. 529–554. https://epa.oszk.hu/01500/01551/00066/pdf/EPA01551_educatio_13_04_529-554.pdf

Nagy P. T. (2014a) A felekezeti statisztika a népszámlálásban és a szociológiában. *Kisebbségkutatás*, Vol. 23. No. 3. pp. 7–35. https://epa.oszk.hu/00400/00462/00072/pdf/EPA00462_kisebbsegkutatas_2014_3_007-035.pdf

Nagy P. T. (2014b) A felsőfokú végzettségűek számának alakulása a 20. század első felében. In: Fizel N. & Nóbik A. (szerk.) *Ünnepi tanulmányok a 60 éves Pukánszky Béla tiszteletére*. Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged. pp. 153–170. https://mek.oszk.hu/15000/15023/15023.pdf

Nagy P. T. (2014c) A tömegesedés évszázada: a történetszociológia új lehetőségei. *Educatio*, Vol. 23. No. 2. pp. 216–238. https://epa.oszk.hu/01500/01551/00068/pdf/EPA01551_educatio_2014_02_216-238.pdf

Nagy P. T. (2015a) A nagyegyházak létszám-erőviszonyainak alakulása az utolsó évszázadban. In: Géczi R. & Nagy P. T. (szerk.) *Bolyongtam téveteg, soká Caesareában. Tisztelgő kötet Majsai Tamás 60. születésnapjára*. Wesley János Kiadó, Budapest. pp. 278–298. https://www.academia.edu/127522771/_Bolyongtam_t%C3%A9veteg_sok%C3%A1_Caesare%C3%A1ban_A_WJLF_tisztelg%C5%91_k%C3%B6tete_Majsai_Tam%C3%A1s_60_sz%C3%BClet%C3%A9snapj%C3%A1ra

Nagy P. T. (2015b) Vannak-e tanárok? *Educatio*, Vol. 24. No. 1. pp. 3–12. https://epa.oszk.hu/01500/01551/00071/pdf/EPA01551_ecucatio_2015_1_003-012.pdf

Nagy, P. T. (2016) The sociology of survival: The presence of the Budapest Jewish population group of 1941 in the 1945 Budapest population. In: L. B. Randolph & A. Kovács (eds.) *The Holocaust in Hungary: Seventy years later*. Central European University Press, Budapest–New York. pp. 183–194.

Nagy P. T. (2017) Az iskolázottsági egyenlőtlenségek és a 18 év alatti népesség a 2011–2016-os időszakban. *Educatio*, Vol. 26. No. 4. pp. 540–556. https://epa.oszk.hu/01500/01551/00102/pdf/EPA01551_educatio_2017_04_540-556.pdf

Nagy P. T. (2019) Oktatástörténet és regionalitás. In: Baska G., Hegedűs J. & Szabó Z. A. (szerk.) *Visszhangzó századok. Tanulmányok, ünnepi írások Szabolcs Éva tiszteletére*. ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar – L'Harmattan Kiadó, Budapest. pp. 149–161. https://www.academia.edu/41911658/OKTAT%C3%81ST%C3%96RT%C3%89NET_%C3%89S_REGIONALIT%C3%81S

Nagy P. T. (2020) A statisztika felsőoktatás- és tudománytörténeti használata (oktatástörténet-szociológus szemszögből). In: Garai I., Kempf K. & Vincze B. (szerk.) *Mestermunka. A neveléstudomány aktuális diskurzusai*. ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar – L'Harmattan Kiadó, Budapest. pp. 34–47. https://docplayer.hu/209575548-Mestermunka-a-nevelestudomany-aktualis-diskurzusai.html

Nagy P. T. (2021a) *Az iskolázottság alakulása a 2010-es és 2020-as években*. Online előadás. A Magyar Szociológiai Társaság Oktatásszociológiai Szakosztályának konferenciája, 2021. december 9.

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

https://archive.org/download/Educatio_R_WJDP/Oktatasugyi_merleg_2018_2022_20211209.mp4

Nagy P. T. (2021b) *Illemtanárok, zenészek, kőfaragók és balett-táncosok*. Online előadás. A Magyar Tudomány Ünnepe, Wesley tudományos körkép, 2021. november 15. https://archive.org/download/Conferences_SHS_2020s/Wesley_tudomanyos_korkep_20211114%20.mp4

Nagy P. T. (2022) *Az oktatáskutatás új lehetőségei*. Online előadás. A Magyar Szociológiai Társaság Oktatásszociológiai Szakosztályának konferenciája. https://youtu.be/JUj5yMRwfsU

Nagy P. T. (2023a) A pedagógusok helyzetéről szóló adatok természete. *Educatio,* Vol. 32. No. 1. pp. 23–40. https://akjournals.com/view/journals/2063/32/1/article-p23.pdf

Nagy P. T. (2023b) A területi egyenlőtlenségek és az iskolázási egyenlőtlenségek kapcsolata. *Opuscula Theologica et Scientifica,* Vol. 1. No. 2. pp. 139–168. https://epa.oszk.hu/05300/05315/00002/pdf/EPA05315_opusc_theol_sci_2023_2_139-168.pdf

Nagy P. T. (2023c) *Az oktatás társadalomtörténetének új forrásbázisa*. Online előadás. Az MTA Neveléstörténeti albizottságának konferenciája. https://www.youtube.com/watch?v=IwC9o7BW7I4

Nagy, P. T. (2023d) Jewish population of Budapest in 1941 and 1945. *Opuscula Theologica et Scientifica,* Vol. 1. No. 1. pp. 85–95. https://epa.oszk.hu/05300/05315/00001/pdf/EPA05315_opusc_theol_sci_2023_1_085-095.pdf

Nagy P. T. (2023e) *Területiség és iskolázottság*. Online előadás. A Fényes Elek Társaság vitaülése. https://www.youtube.com/watch?v=ownEQ6kXaBM

Nagy P. T. (2024a) Az empirikus történetszociológia lehetőségei az 1918 előtti magyarországi evangélikus iskolázás és iskolázottság elemzésében. *Pedagógiatörténeti Szemle,* Vol. 6. No. 1. pp. 117–133. https://journal.uni-sopron.hu/index.php/ptszemle/article/view/pedagogiatorteneti-szemle-2024-06evf-01sz-117-133

Nagy P. T. (2024b) Népszámlálás és felekezetszociológia. Absztrakt. In: Hegedűs R. (szerk.) *Vallásról szabadon*. Selye János Egyetem, Komárno. p. 13.

Nagy P. T. (2025) Szülői háttér és iskolai sikeresség a huszadik században. *Educatio,* Vol. 33. No. 4. pp. 405–420. https://akjournals.com/view/journals/2063/33/4/article-p405.xml

Nagy P. T. & Veroszta Zs. (2018) Az új adatkezelés lehetőségei és kockázatai a társadalomkutatásban. *Magyar Tudomány,* Vol. 179. No. 5. pp. 653–667. https://mersz.hu/dokumentum/matud__201

Naszódi A. (2022) Hogyan szálazzuk szét a megfigyelhető változások okait? *Közgazdasági Szemle,* Vol. 69. No. 11. pp. 1407–1432. https://real.mtak.hu/153482/1/07%20Naszódi%20AnnaA.pdf

Pakot, L. (2008) The characteristics of the 2000 United States census and its scope in quantifying Hungarian Americans. *Regio – Kisebbség, Politika, Társadalom,* Vol. 11. pp. 189–230. https://epa.oszk.hu/00400/00476/00008/pdf/189-230.pdf

Papp Z. A. (2010) A romániai roma-magyar kötődésű népesség az 1992. és 2002. évi népszámlálási adatok tükrében. *Regio – Kisebbség, Politika, Társadalom,* Vol. 2. No. 1. pp. 96–140. https://epa.oszk.hu/00000/00036/00077/pdf/Regio_2010_01_096-140.pdf

Peti L. (2017) Nyelvi keveredés és új identitás egy moldvai csángó településen. *Ethnographia,* Vol. 128. No. 1. pp. 137–154. https://www.academia.edu/33178174/Nyelvi_kevered%C3%A9s_%C3%A9s_%C3%BAj_identit%C3%A1s_egy_moldvai_cs%C3%A1ng%C3%B3_telep%C3%BCl%C3%A9sen_Language_Mixture_and_New_Identity_in_a_Moldavian_Cs%C3%A1ng%C3%B3_Settlement

Pozsgai P. (2008) „Helybeliek" és „idegenek". Községi illetőség Torna megyében az 1869. évi népszámlálás háztartási lajstromai alapján. *Korall,* Vol. 9. No. 34. p. 68–101. https://epa.oszk.hu/00400/00414/00025/pdf/068-101.pdf

Récsei B. (2013) Kaposvár az 1870. év elején végrehajtott népszámlálás, a köz- és magánépületek kimutatása mellékletének tükrében. In: Bősze S. (szerk.) *Somogy Megye Múltjából. Levéltári Évkönyv 42*. Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára, Kaposvár. pp. 51–98. https://library.hungaricana.hu/hu/view/SOMM_Mult_42_2013/?pg=52&layout=s

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC

Róbert P. (2013) Társadalmi rétegek, osztályok vizsgálata a 2011. évi népszámlálás adatain. *Statisztikai Szemle*, Vol. 91. No. 3. pp. 314–319. https://www.ksh.hu/statszemle_archive/2013/2013_03/2013_03_314.pdf

Rózsa G. (2013) Coleman, D.: A népszámlálás alkonya. Recenzió. *Statisztikai Szemle*, Vol. 91. No. 12. pp. 1336–1339. https://www.ksh.hu/statszemle_archive/2013/2013_12/2013_12_1336.pdf

Rózsa G. (2021) Tudományról és statisztikáról: a népszámlálás tudományos alapjai. *Nemzetközi Statisztikai Figyelő. A KSH Könyvtár Elektronikus Referáló Lapja*, Vol. 7. No. 4. pp. 43–48. https://epa.oszk.hu/02700/02718/00026/pdf/EPA02718_nsf_2021_4_35-48.pdf

Ruggles, S., Sobek, M. & Gardner, T. (1997) Disseminating historical census data on the World Wide Web. *IASSIST Quarterly*, Vol. 20. No. 3. pp. 4–18. https://iassistquarterly.com/public/pdfs/iqvol203ruggles.pdf

Sánta J. & Reisz L. (2000) Griffin, T.: Népszámlálás Európában. Recenzió. *Statisztikai Szemle*, Vol. 78. No. 10–11. pp. 923–924. https://real-j.mtak.hu/20968/6/Statisztikai_Szemle_2000_78_10-11_.pdf

Spišák M. (2011) Az 1919-es rendkívüli szlovák népszámlálás. *Közép-Európai Közlemények*, Vol. 4. No. 1. pp. 63–70. https://www.americanaejournal.hu/index.php/vikekkek/article/view/12007

Stegmayer M. (2020) *Online adatbázis készült az 1869-es népszámlálás Tatai járás területére vonatkozó felvételi íveiről*. https://helyismeret.jamvk.hu/2020/06/08/online-adatbazis-keszult-az-1869-es-nepszamlalas-tatai-jaras-teruletere-vonatkozo-felveteli-iveirol

Thorvaldsen, G. (2009) Changes in data collection procedures for process-generated data and methodological implications: The case of ethnicity variables in 19th century Norwegian censuses. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, Vol. 34. No. 3. pp. 168–190. https://www.researchgate.net/publication/290592207_Changes_in_Data_Collection_Procedures_for_Process-Generated_Data_and_Methodological_Implications_The_Case_of_Ethnicity_Variables_in_19th_Century_Norwegian_Censuses

Thorvaldsen, G. (2014) Religion in the census. *Social Science History*, Vol. 38. No. 1–2. pp. 203–220. https://doi.org/10.1017/ssh.2015.16

Tosh, J. (2015) *The pursuit of history: Aims, methods and new directions in the study of history*. Routledge, London. https://archive.org/details/pursuitofhistory0000tosh

Ürögdi Gy. (1963) *A régi Róma*. Gondolat Kiadó, Budapest. https://www.szaktars.hu/titgondolat/view/urogdi-gyorgy-a-regi-roma-1963/?pg=0&layout=s

Vámos Gy. (1990) Az első magyar CD-ROM kiadvány. *CD-ROM Hírek*. https://journals.bme.hu/tmt/article/view/30121/15836

Vita S. (2002) Tallózás az 1930. évi román népszámlálás köteteiben. *Magyar Kisebbség. Nemzetpolitikai Szemle*, Vol. 7. No. 26. https://adatbank.ro/html/alcim_pdf1683.pdf

Voigt V. (1986) Az 1941. évi népszámlálás. 3/a Anyanyelv, nemzetiség, nyelvismeret. *Hungarian Studies*, Vol. 2. No. 2. pp. 302–303.

Open Access nyilatkozat: A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)

Brought to you by MNMKK National Széchényi Library | Unauthenticated | Downloaded 01/23/26 11:47 AM UTC